САНА ОПОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

57 (8165). ☆ 1997 сыл ыам ыйын 20 күнэ. Оптуорунньук ☆ Сыаната — 1084 солкуобай.

СОНУННАР

СУОЛ МИНИСТРЭ «САХА СИРИН ТИМИР СУОЛА» АК-та сырытта

ДЬОКУУСКАЙ. Ыам ыйын 14 күнүгэр «Саха сирин тимир суола» АК-та Анатолий Чубайс бэлэвүн кытта кэлбит Российскай Федерация суолун министрэ Николай Аксененконы кытта көрсүһүү буолла.

Онно акционернай компания тимир суол Тындаҕа сылдьыбыт кытта биргэ таһаҕаһы таһар предприятиены тэрийиитин, АЯМ-ы тутуу хаамыта, Россия суотуттар үлаһиттэри баламнаһын боппуруостарга дьүүллэһиллиннилэр. Итинник таһыран Томмот—Дьокуускай тимир суолу быраймактаһын уонна тутуу ороскуотун чэпчэтии варианнара көрүллүннүлэр. Көрсүһүүгэ кыттыыны ылбыт СР Правительствотын Председателин солбуйаччы Владимир Членова кытта Хотугу сиргэ таһаҕаһы аҕалыы схемата итиннэ Суол министерствотын кытта сыныаннаһыы дьүүллэһиллиннэ.

Министр Саха Республикатыгар тимир суолу тутууну өйүүрүн биллэрдэ.

ИНФЕКЦИЯНЫ ТАРҒАППАТ ТУҺУГАР

Ыам ыйын 13 күнүгэр СР Правительствотыгар суолбут субэ мунньахха СПИД-нэн ыалдьыы түбэлтэтэ уонна итн үөскэтиннаах ыарыы тарҕанытын хаччахтааһын дьаһаллара дьүүллэһиллиннилэр. Ыйыл күлүн тутарга—муус устарга ВИЧ инфекция тарҕанар куттала эмискэ сытыырхайбыта бэлиэтэнэ, СПИД-нэн ыалдьыыны сэрэтэр уонна сэхэтэр кинн даанайыыан, Украинаттан уонна Краснодарскай кыраайтан кэлбит 5 киниэк кинн булдуунна. Киниилэртэн үстэрэ дойдуларыгар ыытылыннылар, иккиэ кинн изоляторга сытар. СР Дэруобуйа харыстабылын министерствота ВИЧ инфекция диагноһын туруорар аппаратураны атыылаһары үбүлүүрүгэр сорудахтанна. Оттон Тас сибэс министерствота, Ис дьыала министерствота уонна социальнай көмүскэл, үлэ уонна дьарыктаах буолуу министерствота уонна улуустар баһылыктара «СР сиригэр-уотугар омук гражданнара, гражданствота суох дьон уонна КГТ дойдуларын гражданнара сылдьыыларын бэрээдэгин туһунан» СР Президенин Ыйаарын уонна «Үлэни бизнэсчилэр омук дьонун туһаныларын» туһунан СР Правительствотын уураахтарын олохто киллэриини хонтуруоллаһыны күүһүрдэллэригэр сорудахтанна.

ДЬЫАЛА ЖУРНАЛИСТ ТУҺАТЫГАР ТҮМҮКТЭННЭ

ДЬОКУУСКАЙ. Ыам ыйын 14 күнүгэр Дьокуускай куорат народнай суута «Сахаада» хаһыат ыыаабыттан редактора Гаврил Стручков СР Правительствотын Председателин солбуйаччы Сергей Янынын пресс-конференциятыгар кинини киллэрбиннэ буола сатаабыт СР Правительствотын аппаратын үлэһиттэрэ Мария Христофорованы уонна Анатолий Балоночкини утары үнсүүтүн көрдө.

Г. Стручков үнсүүтэ сорудоо ылылынна. Суут быһаарыытынан, А. Балоночкини, моральнай хоромньуну оногорбутун иһин, журналиска 2 мөл. солк. толүүр буолла.

Бу республика суутун практикатыгар журналиска моральнай хоромньуну төлөөбүн бастакы түбэлтэтэ.

ААН ДОЙДУ ЧЕМПИОНЫН АЛТЫН ЫЛАР ИЬИН МАТЧ—РЕВАНШ

МИНСКЭЙ. Манна ыам ыйын 20 күнүттэн нуучча аныгы дуобатыгар аан дойду чемпионун аатын ылар иһин Минскэй гроссмейстра Аркадий Планхин уонна Саха сирин гроссмейстра Гаврил Колесов икки ардыларыгар матч-реванш саҕаланыаҕа.

СР ыстаарсай тренера, гроссмейстр Александр Азаров кэпсиринэн, 57 саастаах А. Плакхин үрүкку ССРС 4 тогуллаах чемпиона, 1994—1995 сылларга аан дойду чемпиона, Оттон 18 саастаах Г. Колесов аан дойду чемпионун аатын былырыын ылбыта.

Матч-реванш 3 микро-матчтан турар 3 түһүмэхтээх буолуо, оттон биирдии микро-матч иккилии партиеттан турар. Түһүмэххэ тэҥнэһии буоллаына, кылгатыллыбыт бириэмэлээх регламеннаан бастакы ыыайыыга диэри ааҥньуохтара. Матч-реваншка ыыайыыны сиппиэр уонна 1997 сыллаах аан дойду чемпионун аатын ылар иккиттэн икки түһүмэххэ ыыайыахха наада.

СИА.

«АЛААС УУСТАРЫН» АЙАР БЫЫСТАПКАТА

Сотоорутаҕыта А. А. Саввин аатынан история уонна этнография музейыгар Г. П. Баҥарин аатынан Сылаг орто оскуолатын географиҥа учуутала Егор Дмитриевич Макаров салайан үлэлэтэр «Алаас уустара» куруһуотун айар быыстапката аҥыллыбыта. Бу куруһуок саха омук национальнай музыкальнай инструменнарын оторуунан дьарыктаныр, Олонхо нөмөөр, өбүтэ сэҕэккэр ахтыллар, саха киһитин этигэр-хаанытар иҥэн, уйулҕатыгар олохсуйан утумнаах быһыытынан көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэн бүтүүгү күнгэ тиийэн кэлбит ыырэр дьаҕа, таҥсыыр дүүгүр, кытаныгыны кыыкынныр кырыымпа араас көрүнэ Сылаг оҕолорун уран тарбахтарынан оноһуллубут.

Норуот үөрэҕириитин туйгуна, педваука кандидата, улуус бочуоттаах гражданина Е. Д. Макаров дьикти инструменнарын музейга балаҥхатаата.

«СО» корр.

КӨРӨӨЧЧҮНҮ КЭРЭХСЭТЭР

Г. Г. Турантаев—анал үрдүк үөрэхтээх художник. Кини улуустаабы А. А. Саввин аатынан история уонна этнография музейын научнай сотрудника. Григорий Григорьевич үлэтин майгытынан норуот айымныстын иҥнилээннэ ортотугар пропагандалааһынтан үгүс сыыаты уурар. Ол курдук музейга быыстапка туруорутутар, кэҥэ сылдьар быыстапкалары тэрийиигэ уонна улуустааҕы хартыына галереятын тиһигин быыстапка үлэлэтиигэ сүрүн үлэһит. Муус устар ыйын 10 күнүттэн «Ахтар-саныыр дойдум дьоно» диэн бэйэтин айар быыстапкатын улууһун болҕомтотугар туруорда.

Бу ураты быыстапка. Ол ураты диэн буолар ойуулуур-дьүһүнүүр искусство көрүнэрэ: живопись, мастан кыһыы уонна хаартыскаҕа түһэрии айымныылаахтык аттарыллыбыттарытар. Григорий Григорьевич мыыдыр портретист, ураты түгэни таба тутан үйэтигэр кыраҕы фотограф. Кини уруһуйдарыгар уонна фотоскимоктарыгар биһиги күннэтэ көрсөр-аалсыһар, билэр уонна ытыктыыр кэрэ дьоммут ойууланаллар. Киниилэр үөрүүлэрэ-көтүүлэрэ, күннээҕи түбүктэрэ, дьарыктара. Культура үлэһиттэрэ, народнай театр артистара, спортсмендэр, сааскы куочуттар, күүгүнү куобахчыттар уонна сир симэхтэрэ—сарбаҥнат оҕолор хаһаанчыгыттэрэ аанан хаалбыт түгэннэрэ саҥалыы тыыннаах тиллэн кэлэр курдуктар...

Сороҕор айылҕа араас көстүүтэ, хамсыыр-харамай дьүһүйүллэр. Айылҕа маанылаабыт ааттыйан чыччаах барахсан көрө-истэ тырыбыныы одороро, холку өрүс ньуурутар күлүгүн көрүнэн иһийбит, көмүскэ сууламмыт күүгүнү маанылыыр Кыыс Хаан эбэтэр үрүҥ күн сырдыгар гардыһан сытыгар мастан өрө үүнэн куһууран тахсыбыт хоһуун титирик... Ити эрээри бу көстүү нөлүө киһи иҥэ айылҕаны сыныана, тулалыыр эйгэрэ таптала, ааристабыла, хайа да ыарахаттартан саныыбат олоҥсо тардыһар сүдү күүһэ бэриллэр. Оонньук да буолан, мыыдыр киһи ис сүрэҕиттэн кэйэн-куойан дөлгуйан айыыта, холустаҕа хоһуйбута, хаартыскаҕа үйэтиитэ бу ураты быыстапкаҕа сылдьыбыт үгүс көрөөччүнү кэрэхсэттэҕэ.

Р. СИБИРЯКОВА,
музей директора.

Быһыттар туруктара хайдаҕый?

Улуустаабы тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальника Василий Петрович Чичигинаров сааскы паводковай комиссия үлэтин-хамнаһын туһунан маныы кэпсиир:

—Быйыл муус устар 16 күнүгэр улуус дьаһалтатын уураахтыынан 9 киһилээх паводковай комиссия тэриллибитэ. Председателиэн төрдүс сылын мин үлэлиибин. Быйыл эмиэ «Якутводмелиорация» ПМК-тын, «Аартык» ХЭТ, суолу тутар-өрөмүөнүүгэ участок, «Ремтех», «Чурапчыагрострой» АО, «Агроснаб» АО, дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыбатын предприятиетын курдук тэрилтэлэртэн 8 бульдозеры, 3 погрузчиктары, 25 автомашинаны, 1 автокраны, 3 скреперы түмнубут. Сүрүн былаан-мытыынан сиэрдэммит, уулу тутар объектарбытыгар, холобур, Сири Холлоҕос, Чакыр Эбэтин, Туора Күөл, Үрүҥ Күөл, Лампа быһыттарыгар үлэлиргэ, Таатта үрэҕэр, Бэрэ, Хаамыйа, Тумуһахтаах, Чурапчы, Татаар Алааһын, Аҥа Алааһын күөллэригэр эмиэ бульдозердар баалларыгар. Баларга эпиэттиир аналлаах дьонтор үлэлиилэр. Итинник сэргэ үөһэ ааттаммыт тэрилтэлэр салайаччылара. ол курдук, Липкэлээх быһыытыгар И. М. Наумов, Чурапчы даамбатын тула кэнгүс икки эттүгэр В. П. Захаров, Улахан Күөл даамбатыгар А. В. Платонов сирэй аппиэттиллэр. 1995 сылаахтан итинник схеманан үлэлээн олоробут. Иннэ гынан, ханнык баҕарар балаһыанньаҕа дьон, соптоах техника, уматык-оҥуноох баар курдук. Арай маныаха үпхарчы эрэ көрүллэ илик. Муус устар 24—25 күннэригэр Туолума, Бабаҕа, Тайҕа үрэхтэрэ, Аччыгый, Улахан Куохаралар уулу сүүрдэн баран тохтоон хаалларыллар. Ыам ыйын 7 күнүгэр Таатта быһыытар баһыгар уу сүүрдэн Чакыр Эбэтигэр кута турар. Саамай кутталлаах быһыттарбытынан Лампаатаабы, Бэрэтээбэ, Туора Күөллээбэ буоллаллар. Оттон Таатта, Болтоҥо, Хаарыылаах, Хаамыйа быһыттарын туруктара үчүгэйдэр.

Муус устар 22 күнүгэр таатталар ҕалаа үлэбитин-хамнаспытын билэн барбыттара. Кинилэргэ паводковай комиссия председателиэн Г. Н. Каприн үлэлиир. Кэнники иккис сыыһыарыгар дьыалабыай кэпсэтии буолбута. Итиннэхэ СР Правительствотын Председателин солбуйаччы Е. А. Борисов бэйатин тус дьаһалынан уулу халыытыта Чурапчы, Таатта улуустарыгар анал комиссия тэриллибитэ. Мин бу комиссия председателин солбуйаччыкан талыллыбытым. Бу улуустартан бэрэстэбиитэллэр кыттыбыттара. Биһигиттэн «Якутводмелиорация» ПМК-тын кылаабынай инженерэ В. Е. Макаров, «Ремтех» предприятиеттан А. В. Платонов, улуустаабы сир комитетын председателэ М. И. Лоскин кыттыбыттара.

Түмүкэ 5 пуунньаах уураах ылыммыппыт. Бастакытынан, Чурапчы—Таатта уутун боппуруоһун быһаарыыга научнай тэрилтэлэри холбоон Правительство иһинэн комиссияны тэриллэриигэр кордьоон турабыт. Иккиһинэн, Таатта, Хэрбала-І быһыттарыгар шлюз-регуляторы бастакы ҥочаратыттан оноголлорун туруорсубуппут. Үсүһүнэн, Дьокуускай—Магадан суолугар 184 километрга сытар Тумуһахтаах алааһын үрдүнээҥи суолга таас муоста тутуутун кордубут. Салгыы «Илин Энгэр» экономилүүнэн сайдыы зонатын аҕаарыыгар туһаайан тахсар ыксаллаах быһыыларга, сааскы халаан уутун боппуруостарыгар, баһаардарга олохтоохтуйа үлэлиир специалиһы уонна бу зона иҥнүө итн үлэлэригэ сыллата 200—300 мөл. солк. кредиттэрэ санаабытын эппиппит. Эмиэ «Лена» водовод кэлиитигэр биһиги чэпчэнньэлэх пуунньабытыгар иҥэр уу саппааһын хаачыйыыга биргэ үлэлиахтээхпит. Маныаха саамай сүрүн кордобулуннэн 6-7 м диригнээх водохранилищелэр, искусственнай күөллэр баар буолуохтаахтар, Сирин хорутан баран оногоруохтаахпыт, маһын-отун ыраастаан, тиһэҕэр, ыаллар буоллаҕына, кумах кутан бараммыт толору ууну хаһаанныахтаахпыт. Сири Холлоҕос, Хаамыйа, Хэрбала-І, Таатта быһыттарга, Болтоҥо системата бары шлюз-регулятордаах буоллахтарына, улууспутутар уопсайынан уу балаһыанньата быһаарыллар кыахтаах.

Кэпсэппэ Г. ПОТАПОВА.

БЫРААЛЫННЬЫКТЫЫРГА ҮП СУОХ

ДЬОКУУСКАЙ. Куорат дьаһалтатын уочараттаах планеркатыгар Спартак Борисов кинн куорат 365 сыллаах үбүлүөйүн тэрийэн ыытар комитекка республика Правительствотыгар итн дьаһаллары ыһыах национальнай бырааһынныык кэмигэр ыытарга этии киллэрэригэр сүбэлээтэ. «Куорат улахан бырааһынныыгы ыытар үбэ-харчыта суох, үп көҥүнэҕинэ дьаҥы ыстыына бэлэмнэниигэ ыытыахпыт»,—диэтэ куорат баһылыта.

СИА.

Библиотекаҕа сонун, интэриэһинэй дьаһаллар

Муус устар 17 күнүгэр кытерат-оскуола библиотеката улууһааҥы киин библиотекаҕа киирэн «Дьол кэтэрэ—кытаанах» диэн аатаах тематическай бичиҥнэн көрүү-кэпсиһиигэ кыттыбыта. Бу сонун экологическай бичиҥи бэрт интэриэһинэйдик эн-тернат-оскуола библиотекарь И. А. Малышева салайан ыытта. Дьол кэтэрэ кэтэлэк туһунан Варвара Александровна бэрт интэрэсэлээхтик кэпсээтэ.

«Маҥны кэтэр кыталык» диэн киниги быыстапкаҕа, Саха сирин хартаатыгар кытаанахтар туһар сирдэрэ. «Они должны жить» диэн кыһыл киниги уонна кидрбит кэтэрдэрэ библиотекаҕа планат. кытаанахтар мэрсуоннарын көрдөрөр хартыыла, хумаарыыан оҥоһуллубут 7 кытаанах бичиҥи эссе ситэрэн-хоторон бэлэмнэтэр. Киниги быыстапкаҕа 3 салаҕа араараллан туруоруллубут. Бастакы салаатыгар библиотекарь Варвара Александровна быыстапкаҕа киирэ сылдьыбыттарын ырыатын оҥордо. Мунньахтаах чаҥыгар Паукова Маша «Баҕа сиппэ» диэн ырыата, Кульбертинова Аня. Дьячковскай Гоша «Кэтэхха кэрэҕэ тардыһыы» диэн хоһоонноро, «Бэйбэрикээн» остуоруйаатын быһа тардыы, кыргыттар үнкүүлэрэ болкомтону тарта. Өссө атын интэриэһинэйдиэн Варвара Александровна оҕолорго кытаанах үөскэтэн туһунан хаалсаҥ оҥоһуулаах көрүүгэ буоллулар. Оҕолор «Кытаанах» диэн кроссворду таайдылар.

Бичиҥи ыытарга интернат-оскуолаҕа баар «Чоргуйар куоластар», «Кэрэни ирдэхээччилэр», «Билиҥ-көрүөн баҕалаахтар» түмсүүлэр кыттыбыттара бэрт сонуннук көрүнэр.

Онтон саллыы көрүү-конкурс астафьевтаан Хатылы библиотеката ыыта. Ол курдук, муус устар 21 күнүгэр Хатылыгаары библиотеката (заведующая Иустинова М. П.) интернат-оскуола библиотекатыгар «Олох, эмиэгэ таптыыбын» диэн поэт Д. Н. Васильев кэриэһилэр анаммыт литературнай бичиҥи ыытта.

Библиотекарь Мария Петровна поэт олоҥхо, айар улаатын туһунан бичиҥнэрдэ. Маҥна сурулаах хоһоонноро, поэмалара, ырыа буолбут хоһоонноро саҥарыллыбыттар, ылламмыттар. «Олох, эмиэгэ таптыыбын» диэн ойоматтан быһа тардыыны Мария Саввина, «Кинэҕэнэ Аммаа» ырыаны дуэт. «Хойуун хоһоонуо» Кодя Тарабукин, «Эйиэхэ иҥи аҥыам этэ» ырыаны Татьяна Горохова толорбуттар.

«Олоҥу, бу сиргэ ытыс да таптыыра» диэн бэрт сонун киниги быыстапкаҕа поэт хоһоонноруун ырыаларын урукку сылгыргыаны «Хотугу сулустаах» булан бүктет, аймыныылаах папка оҥоһуллуттара хайдыыллан эрэ саҥ.

Бичиҥэ поэтыы кытта кэпсэлгит, сирэй нэрэгүт ойор И. Оконешникова—Хочуон ахтыыта, убаайын туһунан Татьяна Горохова бэрт иэдэс кэпсээнэ иэстэччилэр болкомтолорун тарта.

Бичиҥи кыргыттар ансамбилларын толоруутугар «Тахсыах эрэ күүлэйдиҥ» диэн ырыаны тумуктэтэ.

Д. ЕГАСОВА, Е. ГУЛЯЕВА.

КИНИГЭ ҮӨДИЭЛЭТЭ

Муус устар 17-гэ дылы кунчаритэр «Киниги—билии тэрүтэ» диэн лоҥнга надиэлэтэ дьиэҥ уҥкэн уонна үөрэтии улууһааҥы наадыгар ыытыллыбыта.

Бастакы иккі күн фронтовик, учуутал, поэт, прозаик, бэйэ дойдулаахтыт Алексей Спиридонович Бродниковка анаатыгар. Аймыныыларын, вахтыгар, ырыаларын ыллыттилэр, оҥорбут, айар улаатын кытта биллэстилэр. Оҕоррут, улаатыбыт дьиэтин бэрэн кэрдулэр, хаартыскаҕа туспулэр, мустут матыыйаалларынан буклет, бюллетень оҥордулар. Салгыы саха народнай поэтын Семен Петрович Давыдов оҥорбут, айар улаатын, аймыныыларын иллэ биллэстилэр.

Маны таһынан оҕолор сорудах ыытыллыбыт бэлэмнэрэ, кроссвордтары, ребустары ааҕыттара. «Мин, таптыыр сиргэбэр, аймыныым» диэн темаҕа уруккуйдаабыттара. Дьиэҥэ аҕыйах диэн тэлэбиизиэрдэн тоҕоостоотулар.

Умнуллубат түгэннэн муус устар 22 күнүгэр куобахха Саха АССР спортун маастара, хоту көмүскүлүү кыттыылаҕа, РФ үөрэхтээтин туйгуна, «Дириҥ уоттара» нууччалыы сылдьаачыта, поэт, журналист Дмитрий Дмитриевич Эверстов—Дириҥнэй оҕолору хаалта көрсүспүт буолар. Киниги аҕа баастан истин-нинэрэх тыллаахтарынан «Бэлиитэ Знака» ордэннаах учуутал аҕатын Д. А. Эверстовы: 10 оҕону тэрэппит, ыаллыыннаах 8 оҕотун үрдүк үөрэхтээбит ыаҕын М. С. Кириллиновны ааҕыннылар. Бастакы учуутальыстар Анисия Гавриловна Гаврилова, спорка маастарыгар учуутальыгар Егор Михайлович Феофановка, суруйааччы, айарга учуутбут поэт Феоктист Софронтовка уолаҥнык ыаҕастарын этэр.

Итинэн сэргэ айар дьон түмсүүлэриэн—«Дириҥ уоттарын» 10 сылгыыр уолаах устата ыкканэх лиитэлэн тахсыбыттарын биллиннилэр. Ол курдук, Б. Е. Петров—Айыл, Ч. П. Федоров—Сомова, Н. Саргыдаев, В. Габышев, А. Д. Аммосов, П. П. Флегонтов, А. М. Дорофеев—Уолдьаа Харалы аймыныылаахтыт аралаа ыарыы уолаҥнарын кэпсээтэ. Оскуолаҕа курбуоктан кыыс үөрүнэрэк, кэнэ эрэсэр оҕолоро баар буолан эрэллэриттэн уеранан диэтэ. Д. Дириҥнэй киниги быыстапкатын, дьиэ кэргэннэр түмэн оҥоторбут фотоальбомун оҕолорго кэрдөрдө. Элбэх сирдэрэ сылдьыахха, элбэҕи аҕыйахха наадатын оҕолорго саатта уонна үгүс боппуруостарга эпиэтэлэтэ.

Наадыйа бүтэннэк күнүгэр утренник тэриллиэ. А. С. Бродниковка, С. П. Даниловка ыаллаах киниги быыстапкаларыгар кытта биллэстилэр. Учууталлар В. И. Сивцева, Л. Г. Попова А. С. Бродниковтан, оттон А. П. Перевалова С. П. Дьячковтан туспарыгар интэриэһинэй түгэннэри ыпсаатилэр. Наадыйа түмүгүнэн араас конкурстар ыытыллыбыттара: «Мин таптыыр сиргэбэр, аймыныым» «Ким элбэх юмугэны ааҕыбыт?» кроссвордтарга, ребустарга, о.д.а.

Оҕолор аймыныыларынан быыстапка көрдөрүлүү бүтэ. Библиотека улаатыттара мустубут оҕолорго. Учууталлартан «Кто во что горазд» диэн кордаах соҥньууну тэриммиттэр.

А. П. ПЕРЕВАЛОВА,
Дьиэҥэ ыытыы уонна үөрэтии улууһааҥы боппуруоспутун директора.

Аасыт эй ортотутар улууска ыытыллар оҕолор ойуулуурдуулуннуур оҥоһуктарын быыстапката

Мугудай «Баҕа сиппэ» автобускай оскуолатыгар буолан аста. Маҥна Алаҕар, Бахсы кэбидиэхтэрин оскуолалара кыттыылы ылыллар. Оҕолор талаанныара сылдьар сиэр. Алаҕардар уруйуйа, айылҕа матыыйаалыттан оҥоһуктарга, бахсылар настан оҥоһуокка дьөҕүдэрин кэрдэрдүлэр. Оттон Мугудан үөрэхтээчилэрэ ыскэ, быысаҥаҕа, чуоскэ, макраменэ, сыҥсабас оҥньуурдарга араас дьэрэкээн ойуулуурдарын туоруорбуттар. Иккиэн таһыгар бэйэлэрэ айбыт, тиэлит ойуулаларын кэрдэрдүлэр. Кыттыбыт оскуолалар курбуоктарын чилиннэрэ хардарыта-таарыы улаатыан сыгынах көрөн-истэн тарбастылар.

Жюрй бэрт үөрүнүк кэриэйэ, хас-хат сирийэн нэрэс, сорох эттэгэр мөккүйэн баран, маҥнык түмүктэри таһаарда: «Дьэрэкээн» ыыс курбуоктан (салайаачыта Е. А. Слепцова) аппликацыянан (таһаҕа) улэҕэ туорт оҕо бириистиэх мэстэҕэ тиэстилэр; Ол курдук, I мэстэни Оконешникова Алеся (10 кылаас), II мэстэни Оконешникова Валя (2 кылаас), III мэстэни Красильникова Оксана (7 кылаас), IV мэстэни Тарабукина Сардана (10 кылаас), оттон быысаҥаҕа II мэстэни Коротких Лена (8 кылаас), моделэ, кэтэр таҥаһыт тиэлгэ Варламова Сэта (10 кылаас) ылылар.

Оҕолор оҥоһуктарын көрүү

«Туосчаанатаан» (салайаачыта А. Ф. Оконешникова) туоскан оҥоһуктарга I мэстэ Оконешникова Катя, II мэстэ Скрябина Сардана, III мэстэ Тарабукина Сардана буоллулар. «Дьоҕуоттан» (салайаачыта Н. Е. Оконешникова) маҥнайгы улэҕэ I мэстэ Лыткин Саша (Алаҕар), II мэстэҕэ Оконешников Саша (Мугудай), III мэстэҕэ Оконешников Ваня (Алаҕар), IV мэстэҕэ Барашков Заҥар (Бахсы). «Дьоҕуоттан» (салайаачыта К. Г. Аммосова) макраменнаах бэйиэгэ I мэстэҕэ Аммосов Пронк (4 кылаас), II-гэ Аммосов Постл (2 кылаас), III-гэ Неустроева Рая (5 кылаас), оттон сыҥсабас оҥньуурдарга I мэстэҕэ Варламова Вера (5 кылаас), II-гэ Захарова Катя (5 кылаас), III-гэ Неустроева Рая (5 кылаас) таҕыстылар.

Кыайыылаахтар грамоталарынан, сыаналаах бэлэхтэринэн наҕараадаланыстылар. Онон маҥнык быыстапкаҕа бастаныан сарадаабыт түөрт оскуола бөхсүүн (Мугудай, Алаҕар, Бахсы, Тэлэй) улэлэрин көрүү бэйэбит кэлиэхтэр үөрүүлээх-кэтүүлэх быраанчыыстыы таҥа буоллар диэн саныыбын.

А. Ф. ОКОНЕШНИКОВА,
Мугудай «Баҕа сиппэ» автобускай оскуолатын курбуоктарын методическай холбоҕуктарын салайаачыта.

КИНИГЭ ҮӨДИЭЛЭТЭ

Муус устар 17-гэ дылы кунчаритэр «Киниги—билии тэрүтэ» диэн лоҥнга надиэлэтэ дьиэҥэ уҥкэн уонна үөрэтии улууһааҥы наадыгар ыытыллыбыта.

Бастакы иккі күн фронтовик, учуутал, поэт, прозаик, бэйэ дойдулаахтыт Алексей Спиридонович Бродниковка анаатыгар. Аймыныыларын, вахтыгар, ырыаларын ыллыттилэр, оҥорбут, айар улаатын кытта биллэстилэр. Оҕоррут, улаатыбыт дьиэтин бэрэн кэрдулэр, хаартыскаҕа туспулэр, мустут матыыйаалларынан буклет, бюллетень оҥордулар. Салгыы саха народнай поэтын Семен Петрович Давыдов оҥорбут, айар улаатын, аймыныыларын иллэ биллэстилэр.

Маны таһынан оҕолор сорудах ыытыллыбыт бэлэмнэрэ, кроссвордтары, ребустары ааҕыттара. «Мин, таптыыр сиргэбэр, аймыныым» диэн темаҕа уруккуйдаабыттара. Дьиэҥэ ааҕыллыбыт диэнэ тэлэбиизиэрдэн тоҕоостоотулар.

Умнуллубат түгэннэн муус устар 22 күнүгэр куобахха Саха АССР спортун маастара, хоту көмүскүлүү кыттыылаҕа, РФ үөрэхтээтин туйгуна, «Дириҥ уоттара» нууччалыы сылдьаачыта, поэт, журналист Дмитрий Дмитриевич Эверстов—Дириҥнэй оҕолору хаалта көрсүспүт буолар. Киниги аҕа баастан истин-нинэрэх тыллаахтарынан «Бэлиитэ Знака» ордэннаах учуутал аҕатын Д. А. Эверстовы: 10 оҕону тэрэппит, ыаллыыннаах 8 оҕотун үрдүк үөрэхтээбит ыаҕын М. С. Кириллиновны ааҕыннылар. Бастакы учуутальыстар Анисия Гавриловна Гаврилова, спорка маастарыгар учуутальыгар Егор Михайлович Феофановка, суруйааччы, айарга учуутбут поэт

ЫАЛДЬЫТТАРБЫТ — ФРОНТОВИКТАР

Хостоох наҥылдьыбыт бэрэсэ 9 сэрик кыттыылаах дьоҕо буолар. Улуу Кыайыыны аналлаах дьоҕо лиэҥэ ытыс тыаһыы оруотугар фронтовиктар: С. И. Григорьев, Н. Г. Родионов, Д. Я. Аммосов, Д. Е. Адамов, Д. Н. Дьячковскай, Н. В. Заболоцкай сценаҕа тахсаллар. «Сэрик алдьархайа умнуллыбат» коруот героизма уруллубат» диэн темалыбат, коруот героизма уруллубат» диэн темалыбат, коруот героизма уруллубат» диэн темалыбат,

„СЫРДЫК ААРТЫК" АЙЫЫ ҮӨРЭҺИН ТАРБАТАР

Субу нүүннэргэ биһиги хаһыаппыт корреспондэнэ уууос биир сыыппаах педагогуун, дагыттэр талыллыбыт үлэһитэ, билиҥ наукалаах ортотугар айыы тэрээһин туһунан өйдөбүл, аныгыскы тарбатаччы, ким хантан кимнээҥин-саҕалаабын тутуннаҕын-оҥостоҕун, торуттаабын, ситиспиэхтэрин, провагандыстаччы Татьяна Дмитриевна ЛУКИНАНЫ Герсен кэпсэтиһэ сырыыта уонна Мэҥэ-Хаҥалас Кыһа-Баалыытыгар олорор «Сырдык аартык» диэн айыы үөрэҕин тарбатар обществоо салаалаччыта **Анатолий Юрьевич Михайлов** Кыһы Баалы улаатан-хамсаһан билиһиннэрэригэр кэрдэстэ.

—Анатолий баанынай хаһыайыстыбатынан үлэлии сылдьан 1994 с. айыы үөрэҕэр үөскүүлэн ыччатынаныгыгар тарбатарга туруммут,—диэтэ Татьяна Дмитриевна.—Бииргэ 1995 сылтан билбитим, Ирина Афанасьевна Афанасьева диэн ыйаатах. Кини уолун үөрэҕин тарбатар. Онуу таһынан биһиги биир дойдулаахпыт. Вахсыттан төрүттээх, Мугудай ийэтэ Марта Кэнчэровна Пермякова кинилэрдэн сыстыһан үлэлэстиэ хаһыс да сылга. Онуу олох ардыгыттэ Зоя Дуранова бэлиэтки кэрэн үрдүк сыанабылы биэрбитэ. Эмчит уол бэйэтэ бэрт дьиэти кийиэ, арааас суруйуулардаах.

Холобур, кини бэйэтин туһунан ааастаан ахтан аһарар. «Саха өлүүкэ» диэн хоһоонтор маанылыы этэр:

Сыыһа ийтэн-саныаттан
Сыыһа олоххо халаммыт
Ыарыы элбэҕин биллибит.
Атын өлүүкэ сүгүрүйэн
Итэҕэлбитим булкуйдубут.
Олох тэрдүн умуннубут.
Хантан төрүттээхпитим умнаммыт
Олох торуку булкуллан.
Атын кэлэйи ерэ таһаардыбыт.

Атын эмтэннэнэ биллиэн
Саха хаанын суурайдыбыт,
Саха кутун хуттаатыбыт.

Кымыстыгын заннаа ахтыбанна,
Арылыыны аргыстаһан
Сүрбүгүн баттаатыбыт.

х х х

Итэҕэлэ суох олох буолбатах.
Олох олгоорду итэҕэллээхпит.
Биир итэҕэли биллиэх
Саха омук аатын ылдахпыт,
Үрүт обуунтан ыйдардахпыт.

х х х

Дүҥүр тыаһын истиэхпитэ
Дьиэнтэ суолга үктэмкиппэ.
Ис-испитэх
Дүҥүр тыаһа тыаһыаҕыттан
Айылгыны суолдар кистэрбиппит.

Бэриэтчитим—сырдык санаа.
Сыыдам кырдьаҕас оҕоннньорум
Суолбуо суолдаах биэрбита,
Суолбук ыйаа-кырдьаҕыта.
Барытын бэрэпт эллитэ.

Өттүгүм үүтэннэ,
Саныым хайдыбыстаная,
Этим аһыллан
Көрүүлэрим көрбүтүм,
Улахан кыһиитэн дүҥүр ылбытым.

Аллара түһэн ийэк
Өрө күөрэйэн тахсаммын
Суохапчы маһыгар киирэммин
Өрө көтөн тахсаммын
Үөлэттэн барытын көрбүтүм.

Намыгар бүтэйдэхпин,
Эппэр иннэрэн
Айа уоҥ ордутуна биис тоҥук
Этэниим күннэрин аастым,
Суруйбуппун өйдөөтүм.

х х х

Саҥабык саныаҕым самнардым,
Өйбүн өйүнэн ыыйдым.
Былыгыр билкиэн бүтэйдэхпин.

Саҥа саныаҕа киирдим.
Төрүт өбүгэ саха омук
Сиидэтин билдим.

Өйбүн тутан, көрүүбүн биллим,
Тойонноох суолтатын таайдым
Төрүт итэҕэлгэ тиэрэхтээкпитим.
Биллим иччи төрүт суолтатын.
Айыылартан айдарыллан кэлиэхпитин,
Таҥараттан олох ыытарбытын.

х х х

Анараттан айдарыллан,
Бэтэрээттэн талыллан,
Орто дойдуҕа аналлан.
Уол оҕо буолан төрөөн,
Саха омук дэнэн,
Саха сиидэтин ылынан.
Өбүгэ итэҕэлигэр сүгүрүйэн.
Мыҥдыр өйүн ылдым.
Ылбыт, ыраахха дайдым.
Ыраахы көрүүлэнэн көрдүм.
Бэтэрээтиини бүтэйдии билиим.
Биллим, көрдүм, ылынным.
Сүгэлэри бэйэт сүгүм.

Итэ жүрдүн Анатолий Юрьевич хоһоонноруттан была тардан хаһыат аҕаччылара сиэ-хото өйдүүлэрин иннэдэтыгар аҕалтаатым.

Т. Д. Лукина (Егорова) бүтэй Булуттэн төрүттээх. Кини 1975 сылдаахха Сылаҥка ыйынт буолан сүктан кэлбитэ. Төрүт тулаайах, государство комитуунан интернаттарга, детдомнарга олорон иитиллэбитэ, үөрэнэ-үөрэнэ. Онон бастаан утаа сахалыы саҥа үүгэйдик билбэт эбэ. Оччолорго кэргэнэ Алексей Дмитриевич Лукин тереппут ийэтэ Мария Николаевна уонна ааҕаха аҕата Николай Михайлович Дьяконовтарга олораллоро. Саха кэлбит кийиит оҕо сытыы-хотуу, кэпсэтиэхтэрин, ханнык да улаатан иэнэн-толон турбата. Онон хотуннаах хоҥонуттар бастакыттан сөбүлэрэллэр. Татьяна улаатан бастаан тыла суохтары үөрэппиттэн, үлэҕэ-хамнаска тиэйиэҕиттэн саҕалаабыта. Онно, биллэх турар бириэдиэ дьоҥу кытта льеҥурдарыкан көрөн дьарыктаммыта, иннилэрэ кытта ыллыгыннан-атаҕынан, иннигэтынан пенсиэ быһаарсара, аҕаас мунньахтарга, слеттэргэ, фестивальдар курдаҕынньэргэ кэлбэ сылдьыталыыра. Бэлиэ обо сиэбэр иктэҕэчиэн үлэлээбитэ. Онно оҕолорго көрдөрөн үөрэтэр пособиелэрэ оҥоруулуга бэлэмнэр талаанныах хулуҕуннуук быһыытынан көрдөрбүтэ, оҕолор таптыыларын ылбыта.

Холобур, киэлкиттэртэн туойтан оҥоһуннарга Татьяна Васильевна Седалищева, маспан, тимиртэн, көмүстэн оҥоһуктарга Дмитрий Егорович Сивцев республикаҕа, эльэх кинэ хуораттарга аҕаас таҥымнаах быыстапкаларга кытыыстара, улахаммыт бириэммиттэрэ, коруот мастардарын ааттарын ылбыттара. Кинилэр бэйэлэрин идэлэригэр элбэх ыччаттары үөрэттилэр.

1995 сыл бастаан ыйыа 25 күнүгэр Мугудайга «саахтаах» республикатаабы генефонд департаментын кытта холбоһуктаах семинардарыгар Татьяна Лукина бэйэтэ тылланан туран кытаанны ылбыт. Онно эмиэ курдук, итинтэн ыла А. Ю. Михайловы чуастык билсибит. Биллиэн Т. Д. Лукина чуапчыта. Одьулуук, Холтобо, Сылаҥ наһилиэктэриттэр 30-са киһилээх. Оҥоо общественнай сайалаалык бириэмиэтинэн кинилэри түмэн наһаҕыттэн орогуттар айыы үөрэҕин тарбатар обществоны таарыйар быыстаннаах. Биллэрин курдук, сахалыы сиэрэ-туому тутуспат буолбуппут, айыдаабыттар хаҥыскала суох сыһыаннаспыппыт, сахалыы аһыы-үөлү саннаа ахтыбатахпыт ыраатта. Итэ туһунан үөһэҥнилэр орто дойду дьоҥуттар эппиттэрэ ыраатпыт. Итэ бэйэбит захайбаллыстыгын, «суолта биэрбэтэкпититтэн таһаарбыт алдаспытын көннөрүнэр кэммит кэлбитин туһунан үөрэтэллэр. Кыһы-Баалыыга сахалар Айыы дьиэтин тутуоктаахпыт. Эскэһэ оҥоһуллубут, маҥа бэлэмнэммит. Итэ үлэҕэ Таататтан Борис Федорович Неустроев—Мөкүөр аҥаарыгыгар кыттыыны ылар былааччылаах. Татьяна Дмитриевна сахалар былыргы үгэстэрин тэҥнэтэрэр, чөлүгэр туһэрэр сыраҕаах улэлиэх Уус-Алдантан Парасковия Дмитриевна Ердасова – Уйулда, Чурапчыттан Елена Никитаевна уонна Иван Петрович Макаровтар кэмэлдьилэр, суоҕанна биэрэллэр эбит.

«Сырдык партыкта» бэс улууска 14 эйгэни ыытта уладыыллар. Бэйэлэриттэн аналы устаан ылыллар. СР Юстициятын министерствотыгар регистрацыланан, ааспыт сыл ыам ыйын 2 күнүгэр юридическай бырааба ылбыттар. Кинилэр, быраабылаах этэххэ, айыы иэрэйиттэрин, үлэйиттэрин, ийдэ тэбиччиэрин нитэн таһаараллар. Айыы үөрэҕин сүнньүнэн, мууларас кэмэтүүнэн сүбэ-ама биэраллар, лекция аҕаллар. Үөһэттэн сиидэс быһыытынан 1994 сылтан дьоҥу-сэргэни айыы үөрэҕэр үөрэппиттэр. Нүгэнэ ханнык бааннар кэлиэхтэрин 49 мөһүөк көрсөр. Оҥоору барытын этэнэ туоратахчыта элэккэн тоторуу оҥоруохтаахтын, өйдөлөкуохтаахтын-урууланыахтаахтын. Ол эбэн айыы суолун туһугар олус ыарахан. Бастаан эйбэх жоһоолоруу, аҕаас кэпсэлгэ үөскэтэр. Олоруу хайдах да туоруохтаахтын. Айыы хиитэ сырдыкка-кэскэҥ тэрдыһыыта улахан буолуохтаах, үчүгэйдик хаҥа дьаһаан, куһаҕаннаах аҕаара үөрэнэхтээх.

Салгын кут үөһэнги айыылартан, Аҥар-Саҥар тобонтон. Ийэ кут ийэбититтэн. Буор кут аҕабытыттан ылылаар. Сүр-кут сүрэ биһиги хаҥыс хаххабыт, суон дуудабыт. Ол дьиэн Салгын кутун хаҥыстыахтаахпыт, тымнытыма суох туставахтыт. Буор кутун аҥыгыттан, табахтан аҥыгаччыгыныахтаахпыт. Оҥоону үлүгэр диэри иитэ уонна ааҕа хуттарын орто суулар иктиэхтэхпит. Онтон 4-5 саастарыттан эбэлэриттэр, эдэлэриттэр, таайдарыгар, олох чугас аймахтарыгар хүүгэйдэтэ сылытыннарыахха сөп. Үрдүкү итэҕэллэр оҥоону 10 сааһыттан үөрэттэрэргэ итэллэр эбит. Онтон биһиги олох ыырдарыттан дьаһалларга, садтарга нэдьэн биэриэхтэрэ тиэтэйбит. Оҥоону ороҕо охсор олох сыыһа. Тоҕо диэтэхпитиниз, ааҕа ороҕунан үрдүү итэҕэллэри кытта сибэстэхх. Урукку итэҕэлбитин умнаммыт, оҕолор бутун ас-таҥас хаптан кэлэрин биллэрэ сатаабаппыт, бултаһыннга, үлэҕэ кыайан киллэпэппит. Атын ааҕык астарын, белэм витаминнары сиэ суохтаахпыт. Бэйэбит ийэкит суоҕубут, сылгыбыт, убаһыбыт эттэрэ, үрүк астара, кымыстара саха омук олох төрүт астара. Туруулаах кымыс диэн—саха арыгыта, ыныы уоҕа 80 кыраадыһына тиийэр. Оҥу улахан дьон эрэ ийиэхтэхтэр. Отток оҕоҕо, дьахтарга саҥа ааныыруулаабыт эрэ кымыс кэҥүүлэнэр. Сир айыы буспутун скопитин эрэ кэнна үрүгуохтаахпит. Оттон биллэрэ ергэсүһэн сиикэйдик хоҥуйабыт. Олоруу тоҕотоох да сахарга тумалаабыт ийин—дьаат, Сиикэй хаптаҕас, дьаҕдьан, моошоҕон, отох, сүгүн хайдах да кыһаннак туспарбытыг, хаҥайбытыг ийин сиэ-биир аҥлайар, дьүдэйэр, түүкүүрэр. Оҥоо туһата суох буолар.

Аҕыйах сыллаарыга диэри сүөһүү уотурбакан, аҕаас кинньэрбэнэк аҕатарбыт. Ол сүөһү этин эмтэнин, сумаһынын, витаминын сутэрбита, симэдиэлэтэ чахчы. Ол ийин ынах этин үүгэйдик бу ыаран барыы сиирбит ордук. Оттон сылгы, убаһа этин сиикэйдик сиир бэйэбит айылгыбыт буоллаҕа. Колин ааҕ отуоак аҥылыктанар буоллахтарыка, ыыах да этин сиикэйдик сиэххэ сөп буоллаҕа диэн.

Бэйэлэригэр тиэхэн, куһаҕаннык олбут дьоннор сиһити атыннытыгар сылдьыллар. Итинник ыараханнарыгар-сэмэни өйөстүмүктэрэ былыргы сахалар ньиҥэр олох кинэлэрбэкэ таһырдьанан ким да тоҕобит, жизэк кинэ сылдьыбат сиригэр кистиллэрэ. Бесе туох дабаны хоруоба суох умса комуллара үһү.

Биһиги саха эмчиттэрэ, Татьяна Дмитриевнаны салайаччыбыт курдук сыаналыыбыт. туох баар тэрэҕин үлэбитигэр кини сүүрүр-нэтэр, ыпсарар. Оттон быһаччы эмтэхчиэдэри «хара үлэһиттэриниэ» аттыыбыт. Холобур, шалдьаччыны этин-хаанын, кирин-хаанын ыраастаччылар, чэбдигирдэччилэр, дьаһаллар биэргэ уладинр дьоно. Татьяна Дмитриевна Лукина бу дойдуга бастаан кийиит буолан кэлэн улахаммык ыалдьыбытын, онно 30-са киһи хаан биэрбитин, оттон Никита Афанасьевич Макаров бэйэтин баҕа аттыгар биэс төгүл биэриэ-ттэн дьаҥы туттумматаҕыт туһунан көрдөстө. Ыраас санаалаах, сырдык өйдөөх-дуйдаах дьон наһилиэннэ ортотугар жолдьо ыытыллыбыттан, убастабылынан туһаналлар. Айыы үөрэҕин тарбатаччылар дьоҥно үчүгэйдик, кэрэнэ эрэ баҕаралаах сырдык санаалаах дьон.

Сахаларга былыргыттан дьиэни-уоту, хотону, күүгэнэ-хаҥаны арчылаһын диэн баара. Онуоха сиэлэ, этиҥ түспүт маһык, тэҥ кириэпэ туһаналлара. Олоруу муннуктарыгар, кириэр эҥ үрдүгэр ыыстыта анньыллар, тэҥ кириэс үрдүнэн дьон дьиэрэ сүөһүлэр хотойдо атыллаччы кириэллэр. Этиҥ түспүт маһыттан саҕаламмыт эмиэ сахалыы сиэрэ-туому тутуһан шлифтэхтэхпит. Арыгыны уонна хутар табыллыбат, былыргыгыы арылаах-сылаах ийыкан, саламаатыгын айах тутуллуохтаах. Маҥдьы ыыһыырсар, этиҥэр жэрэнчиилэр эйэ-дэмнээхтик эрдэтинэ арахсыбыттара ордук. Аны эр киһи ийэ-аҕатын кэллэрин кэргэнэ ыыһыырбэхэ. Уехэ этиҥ кэмсубэнэ, туох да буолбатаҕын курдук аҕыс тардан биэрэхтэх. Сахалар сиэрбит-туоммут, утуо үгэстиэ онтук. Сахалар кэрэ кэллэр эрэ таптал баар буоллуохтааҕын бэлиэтэстэн. Биэлэлэр уонна айыыны, алаҥу ойдуүлэр, олох күүһүгэр сүгүрүйэллэр. Сиэтэ күһаҕан киһи диэн суох, сыыһа өйдөбүл, сыыһа-хаатыы-туттуу баар.

Анатолий Юрьевич Михайлов 85 күн устата суруйбут үөрэҕиттэн сорох өттүтэн быыһа тардан, туруу-бэйиэбүппүнэн тиэрдэ сатаатахпына итиннэ,

САЙЫНҢЫ X ҮБҮЛҮӨЙҮҮНЭЭ СҮҮРДҮҮНҮ КӨРСӨ

БЭС ЫЙЫН 12 КҮНҮГЭР — УЛАХАН ТҮМСҮҮ

Быйыл саас Болтоногоо ыырдьаас сылгыдьыттар бириистэриттэр саха аттарын сүүрүүгэ бүлдьүтэ. Онно Болтоноготтон, Хатыстыттан, Сылаттан, Кылыттан уолсайа 31 сүүрүк хоптуйбута. Оҥохоҕа болтоголор мигирдэстэрэ ыытыллыбыттара. Онтон чыгымахтар болтоголору ыытыан күрэстэспиттэрэ. Онно дьаҥы Бэлэтэй эдэр тренердэрин И. И. Иустинов, Т. А. Новгородов эрчиллэр сүүрүктэрэ ыытыллыбыттара.

Отчох кулун тутар 29 күүтүгэр Хадаарта сиэкчэрдэр илин-кэлин түсүүлэрин түбүнэн С. Алексеев суруйан турар. Оҥохоҕа биһиги сүүрүктэрбит эрдэттэн бүрдүгэ суох буоланнар хүүскэ «үлэлэбэхтэрэ» уонна бөтөөмэлэах аттэрбит күөмэйдыт ыарыы буоланнар, ыырдьын, ньыйтарыы хомолтоту биздьиннит. Быһата, саасны сүүрүүгэ суох ыытыбыттара. Ол эрдэхэ олохтоох дьаһалта (Г. Г. Луковцев), «Хадаар» табаарыстыба (председатель В. М. Алексеев) аҥы улуустартан үчүгэй сүүрүктэри аҕалтаан дьонго-сэргэҕэ нөрдөрбүттэрэ, норуот саасны бырааһынныгын тэрийбиттэрэ махталлаах. Дьөгөй орого барахсан биир түөкүнэ молтоон ахсаан биэрэрэ, сороҕор табыллар сүүрэр хаанна барыай. Ол баа буолбатах.

Быйыл сайын бэс ыйын 12 күнүгэр Чуралчыта: X дорҕоонуй күрэхтэрин ыытыллар буоллуо. Оку ыйынан аҥар биис улуус бөрөстабиктэлэрэ түмсэн быһаарыстылар. Оку таһыан Саха сиригэр бүрдүгү үүнүөхтэрин 325 сылыгар анаан Аммаа уонна Намна М. К. Аммосов төрөөбүтэ 100 сылын чэбдигэр улахан сүүрүүлэр буоллаллара быланнаахха. Намна арҕаа уонна илин экэрдэр аттарбыт бытымах атахтаахтара, оттон Аммаа -шал биримиэстэрэ сүүрүөхтэрэ. Ат сиэрдэ молтогулла сылдьыбытын кэнэ 1980 сыллаахха бастакы зональнай сүүрүү Чуралчыта ыытыллыбыта. Онуоха Аммаа, Чурапчы, Уус-Алдан түргэн атахтаахтара ыытыбыттара. Онно бастыҥ бириэмэни көрдөрбүттэрэ: 800 м — Ритм (Уус-Алдан) 0,54 сек., 1200 — Саскылаана (Мэнэдьэйдэ) 1 мүн. 22 сек., 1600 м — Орлик (Аммаа) 1 мүн. 54,6 сек., 2400 м — Кыгыат (Уус-Алдан) 2 мүн. 57,9 сек., 3200 м - Колос (Уус-Алдан) 3 мүн. 55 сек., 4800 м - Айдаан (Мугудай) 5 мүн. 58 сек.

Тоҕус эрэлтэгай сүүрүүлэр саамай түргэн бириэмэлэрэ: 800 м — Сэргэх (Мугудай, 1993 сылы ытык-Күөл), 0:50,4 сек., 1200 м — Эйдэмэ (Уус-Алдан, эмиэ итинник) 1 мүн. 15,2 сек., 1600 м — Бөйөкүөт (Мэнэ-Хаҥалас) 1 мүн. 45,5 сек., 2400 м — Гастроль (Аммаа) 2 мүн. 35,5 сек., 3200 м — Балаҕ (Мэнэ-Хаҥалас) 3 мүн. 34 сек., 4800 м — Дуорҕан (Аммаа) 5 мүн. 35 сек. Эпитиэт курдук, бу көрдөрүүлэр 1993 сылга ытык Күөлгэ ситиһиллибиттэрэ. Бэйэм санаабар, оҕолорго сүүрэр суоллаах -кыҥнах соҕус быйыылаах. Онон биир эргиэр өрүөбүнэ 1600 м буоларын сөпкө сатыахтахпыт.

Оҥуос зональнай сүүрүүгэ биһиги тренердэрбит аты сүүрдээччилэрбит олус эпитиэтиэстэхтэр сыһыаналлаах нэдэ, Балэмнэннэгэ, эрчиллиэх сүүрүн болдьоҥтобутун ууруохтаахпыт. Сүүрүнээн, 2400, 3200, 4800 м дистанцияларгa болдьоҥнаах өйүөбэй болдьоҥтону ууруохха. Оттон 1600 м уонна ийэктэн ытык дистанцияларгa сүүрүктэрбит атын улуустары ыытта эгил-тэгил барсыахтарын сөп диэн саныыбын. Бэйэм толкуйбар, 2400 м к Хадаартан Фаниэль, Мугудайдан Флатманы, Сытаантан Эчэдору, Мэчдьээйдэттэн Бэлэбүтү, оттон 3200 м Мугудайдан Картейы, Эрчими, Сылаантан Балыгыстары, саамай үөн 4800 м Хадаартан Сэрэ, Сылаантан Сэтэрэ, Мугудайдан Сэргэй балэмнэннэхтэ наадэ. Бу улахан түмүлгэнэ улуус дьаһалтата болдьоҥтону ууруоруттар, хаамыдыгыттар баҕарабын. Сайынгы сүүрүүгэ тэриллэлэр, дьаһалталар, бааһынай хаһаайыстыбалар, бизнеспэлэр брокерлэр, предпринимателлэр күүс-көмө буолуохтара диэн эрэнэбит.

Маҥан КИРИЛЛИН,
от спордун сэтиэрэччэ.

Боотурускай улуусуттар Чуралчыта... бастакы сылдьар Баҕадаан 1921 сылыгаҕа аҥыйыллыбыта. Онтон 1930 сылыгаҕа сиэтэ суох кинэ көрдөрүллүбүтэ. Ити кэнниттэн сэтэ сыл буолан бараан сэтэрдэр кинэ дьэ аҕаллыллыбыта. Оччолорго бастыҥнаан улэлиир кинэустановкалар суох буолаллар, уруккута кинофикация управленнетын инженера Владимир Давидович Вочкин Дьокуускайтан иэдэн нөрдөрөр. Калин 1939 сыл күүнүттэр бастаны кинэустановка үлэҕэ киирбит. Сэрии ветерана Алексей Трофимович Маторов ахтыытынан көрдөхпө, 1944 сылдаахха Ытык Күөлгэ сиэтэ суох кинэни көрдөрөр киномеханиктэр бэлэм ыҥдаах курстара аҕыллыбыт. Кини онно үөрэммит, Үөрэҕин бүтүрэн, көрдөрөр анал аппараатаах, биир киниэлэах Чуралчытыгар кэлэр. Киһиэ эрдэ дьиэ Чорбоохо уонна Кыныга тохтоон хаалаллар олох эрчиллэр тэлэгэй кинэ көрдөрбүт. Онтон оччотооҕу байанай оройуонугар биир бастакынан кэбиэктэри хаҥийэн кинэни көрдөрөр түбүгэр түөрт. Олоруу, тэбэ дьиэнэ санаата суоҕун иҥин наҥыхэннэҕэ олус кэрэхсэн кэпэрэ, астынара, үөрүү-кэтэрэ Сэрэнэ сылдьан баайыгыт иллэктэн калина-колгуо аҥаҕыгын борт эрэйиэхэ, сыраҕан дьоҥ туһугар хүнэлэн улэлиигэ. Кини иэдэ курдук мунньанан ыйга оройуон кэбилкэтэрин аҥарыы, оттон иккис ыйдар иккис аҥарын кэриҥэн көрдөрөрө үөр. Оччолорго колонеҥ аҕаныыра, оттон отчутун ый ахсын почтаҕа Таатта ыыпар эбит.

...Алексей Трофимович 1945 сыллаахха Дьокуускайга сатаан киирэн көрдөрөр киномеханиктар биир сылдьар курстарыгар үөрэнэ кэлбит. Онуоха ситиһиилэрэ, 1947—1949 сс. оройуонугa старшай киномеханиктыгын улэлэбит, бастакы категориялаах специалист аатын ылбыт, республиканскай Бочуот дуоскатыгар таһаарылыбыт, Боотурускай улуусуттар Чуралчыта... бастакы сылдьар Баҕадаан 1921 сылыгаҕа аҥыйыллыбыта. Онтон 1930 сылыгаҕа сиэтэ суох кинэни көрдөрүллүбүтэ. Ити кэнниттэн сэтэ сыл буолан бараан сэтэрдэр кинэ дьэ аҕаллыллыбыта. Оччолорго бастыҥнаан улэлиир кинэустановкалар суох буолаллар, уруккута кинофикация управленнетын инженера Владимир Давидович Вочкин Дьокуускайтан иэдэн нөрдөрөр. Калин 1939 сыл күүнүттэр бастаны кинэустановка үлэҕэ киирбит. Сэрии ветерана Алексей Трофимович Маторов ахтыытынан көрдөхпө, 1944 сылдаахха Ытык Күөлгэ сиэтэ суох кинэни көрдөрөр киномеханиктэр биир ыҥдаах курстара аҕыллыбыт. Кини онно үөрэммит, Үөрэҕин бүтүрэн, көрдөрөр анал аппараатаах, биир киниэлэах Чуралчытыгар кэлэр. Киһиэ эрдэ дьиэ Чорбоохо уонна Кыныга тохтоон хаалаллар олох эрчиллэр тэлэгэй кинэ көрдөрбүт. Онтон оччотооҕу байанай оройуонугар биир бастакынан кэбиэктэри хаҥийэн кинэни көрдөрөр түбүгэр түөрт. Олоруу, тэбэ дьиэнэ санаата суоҕун иҥин наҥыхэннэҕэ олус кэрэхсэн кэпэрэ, астынара, үөрүү-кэтэрэ Сэрэнэ сылдьан баайыгыт иллэктэн калина-колгуо аҥаҕыгын борт эрэйиэхэ, сыраҕан дьоҥ туһугар хүнэлэн улэлиигэ. Кини иэдэ курдук мунньанан ыйга оройуон кэбилкэтэрин аҥарыы, оттон иккис ыйдар иккис аҥарын кэриҥэн көрдөрөрө үөр. Оччолорго колонеҥ аҕаныыра, оттон отчутун ый ахсын почтаҕа Таатта ыыпар эбит.

Алексей Трофимович 1945 сыллаахха Дьокуускайга сатаан киирэн көрдөрөр киномеханиктар биир сылдьар курстарыгар үөрэнэ кэлбит. Онтон ситиһиилэрэ, 1947—1949 сс. оройуонугa старшай киномеханиктыгын улэлэбит, бастакы категориялаах специалист аатын ылбыт, республиканскай Бочуот дуоскатыгар таһаарылыбыт, Боотурускай улуусуттар

● ИСТОРИЯ КЭРЭЬИТЭ

БАСТАКЫ КИНОФИКАТОРДАРБЫТ

чуотунай грамоталарынан, Махтал суруйтарынан наградаламмыт.

Оттон Аҕа дойдуну хомсомуур Улуу сэрии ветерана Алексей Дмитриевич Картуков ороҥуоллаах Культура дьиэтигэр 1939—1942 сс. судуоҕунньуктаабыта уонна 1943 сыллаахха бастыҥтар армиягa алгырэллибыта. Онтон 1946 сылдаахха дойдутутар эрчиллэх киномеханиктары бэлэмниир Дьокуускайдаабы учаастыга үөрэнэ киирбит. Онно бутэрэн механиктыы сылдьан киниэк көрдөрөр аппараттарын эрэмэнэйиэ курсун сэрэ уонна ол идэтигэр сэтэ сыл үлэлэбит. Алексей Дмитриевич «ССРС киносатографистарын түүннүк» знагыынан бэлиитэммит, Аҕа дойду сэриитин иккис степеннээх ордэнинан, уонтан тахса медаллаарынан наградаламмыт. 1940—1950 сс. велосипедынан уонна хайыһарынан сүүрүүлэргэ республикаҕа тиийэ биллибит спортсмен этэ.

Үлэ Кыһыл Знамята ордэнигэр, «В. И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылын ааҥна» уонна «Үлэ ветерана» медаллардаах Александра Дмитриевна Константинова 1950—1953 сс. кинофикация отделыгар бухгалтердаабыта, иэдэс культура отделын ыытта холбоспуттарыгар старшай бухгалтерынан үрэ таһаарылыбыта. Калин киномеханиктыгын таһаарыыгаахтык улэлээбита, үүс дьон махтанын ылан ылбыта, киниэк пропагандалаабытынан кэбиэннэҕэ ортоотуттар үүс эрэттэх үлэни ыыпыта.

Мария ГЕРАСИМОВА,
хаһыат общ. корр.

МАХТАПАБЫТ

Биһиги нөлөбүт ЛЫТКИНА Матрена Афанасьевна 1 Маай күн тыаҕа сабаан кэрдиэн сылдьан хаптыт мутуту сутаан саайан, ол бытархай хараҕар мэтэйан киирэн хаалбыттан бастыҥ аҕыйахтыгын өр ыдьа сылдьан аалларын кэрэтиттаабыттын сөптөөх диагнозы туруорар мэтэйдэммэтэх ньымаҕа ситиэ-рэйсиэн ыытан операцыяланан, эмтэнэ-хараҕа үчүгэй буолан биллэгин үөрэ-нөрө сылдьар.

Маны таҥа бу биһиги ыытыы ыал аҥы ньиҥалаах кэмэнэрбитигэр эҕэрдэбит Дьаҥылжкая Полина Николаевна улахан ыһыах буолбута.

Онон Парасковья Филипповнаҕа, Полина Николаевнаҕа улахан ыһыах туран үлэлэригэр олохторуттар дьолу-соргуну баҕарабыт.

Чаҥылыыттан Лыткиннар, Дорофеевтар.

БИЛЛЭРИИ

1994 сылтан ыла «Саха олохо» хаһыаттан гонорардарын ала иликтэр бу дьыл бэс ыйын 20 күнүгэр диэрэ кэлэн ыларгыттыгар. Бу болдьох аастын кэнэ гонорар бэриллибэт.

Редакция.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Сүүрэ сылдьар, үчүгэй туруктаах ВАЗ-2121 автомашинаны.

ВАЗ-2121 автомашинаны саппаас часка.

Сыдыалара—кэпсэтиниэ. Тел. 26-307.

КӨНКӨРҮҮ

«Саха олохо» ыам ыйын 17 күнүгэҕэр нуоматыгар бэчээттэммит «Сылгы бастыҥ баҕалаах» конкурсна диэн матырыйаалга «12 бааһаталаах» оннугар 19 бааһаталаах, «А. Н. Захарова 45 сыл бааһаталаах» диэн этиник 15 сыл бааһаталаах, оттон «Обо тэриллэлэрин салайаччы» конкурс ыытылыаҕын» диэн этиник «Обо тэриллэлэрин салайаччы» конкурс ыытылыаҕынан диэн көннөрөн эҥиллыахтаах.

СУҺАЛЛЫК КӨМӨҺӨ НААДЫЙАБЫТ

«Улуус дьаһалтатын, хаһаайыстыбаларын, коммерческэй тэриллэлэрин, предпринимателлэрин нөтиилэрэ»

Чурапчы орта оскуолатын «Куоргэй» ансамбля бу ый 31 күнүгэр республикаҕа «Хотугу сулуус» телешоуунуу полуфиналыгар ыытта иннэрэргэ концертнай иистүүм, таҥас-сап тиэллэригэр, оҕолору куоракка ыыталаан-тиэнэрэр уонна сырытыннарар автобус арендатыгар үөхэйбит олох хестубатэрэннэн, барыгытыттан суһаллык харчыны эбэтэр ыаҥнаах ньиҥ-ньиҥнаах норуоттар, ыалдьыбут республикаҕа бэлэрэн ыыахтарын нөрдөрөн ситиһиилэхтик ыыталлыарыгар күүс-көмө буолларыгыттан ансамбль салайаччыта, оҕолор, ыаллар тереппүттэрэ көрдөһөбүт.

Маннык счекка харчынан эбэтэр көҥөрүүнэн. РКЦ г. Чурапча, БИК 049635000, ИНН 1430000133. Спец. счет 1427112. «Куоргэй» ансамбля.

Толтыыр ийэбит, эбэбит, хоту кэһиэрэлээх мастыыҥааба, Чурапчы сатаныгыттан олохтоох

ФИЛИППОВА Акулина Дмитриевна

ыам ыйын 18 күнүгэр ыарахаттык ыалдьан 82 саастыгар өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, барыы айыахтыгыгар, фитэр дьонунан ыгытыллыбыт.

Оҕолоро, күтүөтэ, кэйиитэ, сиэнэрэ.

Уолуо, убайбыт, эбэҕэбит, саайбыт, Чурапчы сатаныгыттан олохтоох

ГЕРАСИМОВ Филипп Егорович

үйүнүк ыарахаттык ыалдьан өлбүтүн, хиэнэйэн дьиэтэйэн туран, чугас дьонуттан ыгытыллыбыт.

Ийэтэ, быраатара, балта, кэйиитэрэ, сиэнэрэ.

Кутурҕаннарын тэнгэлэлэр:

— Ийэтилэр, быраатарыгар, балтыгар, кэйиитэригэр, сиэнэригэр Элаковтар, Шадриндар, Герасимовтар, Ефремовтар, Прокопьевтар, Ньычаевтар, Федоровтар, Васильевтар, Игнатьевтар, Атласовтар.

— Эмиэ иниилэрэ чугас ыаллара, табаарыстара.

— Биирэ тэриллибит балыстар бойэтин үлэлиилэр Атласова Саргылана Егоровнаҕа улуустааҕы самаҥнаттаабыт кинин коллектива.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-285, общий — 21-505.

Учредители (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54007. Объем — 1 усл. п. лист. на 4-х страницах.

Авторы суруттар этиллэр санаа редакция позициятыгар маҥнаҕы сөп түбэтэр буолбатах. Суруйуо ыйыллар чахчылар киидьиктаахтарыгар эпиэстэлиэх автор туох байыта сүтэр.

ЗАК № 57. Чурапчынская улуснай типография, Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат», с. Чурапча, ул. Карла Маркса 26 «а». Подписано в печать 19.06.19?. Тираж 2907.